
**OSMANLI'DA KORUMAYA MUHTAÇ ÇOCUKLAR VE VESAYET KURUMU:
AYINTÂB'DAKİ UYGULAMASI (1750-1806)**

Doç. Dr. Murat ÇELİKDEMİR*

Melahat ARIKAN**

ÖZET

Osmanlı Devletinde “Vesâyet Kurumu” sayesinde, kimsesiz çocukların himayeleri sağlanmıştır. Anne ve babasını kaybeden veya terk edilen çocukların bakım ve terbiyesi için görevlendirilen kişilere “vasî” denirdi. Vasîler, aileden ve yakın akrabadan olacağı gibi akraba olmayanlardan da tayin edilebilirdi. Kimsesiz kalan çocukların hepsine tek bir vasî atandığı gibi her birine farklı vasîler de tayin edilebilirdi. Vasî atama işlemleri, kadılar tarafından gerçekleştirilirdi. Mahkemelerce atanan vasîlerin belirli niteliklere sahip, güvenilir kişiler olması gerekirdi. Vasîler vesayeti altındaki kişilerin haklarını en iyi şekilde temsil etmekle yükümlüydü. Vasînin görevini layıkıyla yapıp yapmadığını denetlemek için “nazır” adı verilen görevliler tayin edilmekteydi. Görevini suiistimal eden vasîler azledilirdi. Azledilen, görevinden feragat eden veya vefat eden vasîlerin yerine yenileri atanırdı. Vasîlerin görevi, çocuklar reşid olunca sona erer; mallar eksiksiz olarak teslim edilirdi.

Bu çalışma ile Osmanlı Devletinde korumaya muhtaç çocuklar ve vesayet kurumunun Ayıntab'daki (Gaziantep) uygulamaları değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ayıntâb, vesâyet, vasî, hidâne, tebenni, lakît.

**ORPHANED AND ABANDONED CHILDREN IN OTTOMAN STATE AND
CUSTODY INSTITUTION:
PRACTICES IN AINTAB (1750-1806)**

ABSTRACT

Protection of orphaned and abandoned children was ensured in Ottoman State thanks to custody institution. The person who was tasked with the care and nurture of orphaned and abandoned children was called custodian. Custodians were appointed from among not only family members and close relatives but nonfamily members as well. Besides this, only one custodian would be appointed for all of the abandoned children as well as different custodians would be appointed for them separately. Custodian appointment process was carried out by qadis. The custodians appointed by courts had to be confidential persons having certain qualifications. Custodians were responsible for representing the rights of wards in the best manner. Officials called “nazir” were used to be appointed for examining whether the custodians were doing their duties thoroughly or not. Misconducting custodians were used to be discharged. New custodians would be appointed instead of the custodians who

---

*Doç.Dr. Gaziantep Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, celikdemir@gantep.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-7556-1043>

**Gaziantep Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Doktora Öğrencisi, mrl_mhpr_1903@outlook.com,
<https://orcid.org/0000-0003-4797-565X>

misconducted, resigned or died. The mission of custodians was used to end when the children came of age, assets were used to be delivered completely.

In this work, children under protection and custody institution in Ottoman State were evaluated with regard to the practices in Aintab.

Key Words: Aintab, Custody, Custodian, Hidane (Wardship), Tebenni (Adoption), Lakit (Abandoned)

Giriş

Sosyal bir varlık olan insanın tek başına yaşayarak ihtiyaçlarını karşılaması ve neslini devam ettirmesi mümkün değildir¹ ve bu durum insanın yaradılış gayesine de ters düşmektedir. İnsanın yaradılış gayesine uygun olarak, neslini devam ettirmesi için bir aileye ihtiyaç vardır. Aile ise evlilik yoluyla ortaya çıkan bir müessesedir².

İslâm'da aile kişi için bir huzur ortamı, çocuk sahibi olarak neslini devam ettirmesine ve insanın kötü ahlâk ve davranışlardan uzaklaşmasına bir vesile olarak görülmüş ve insanlar evlilik yolu ile aile kurmaya teşvik edilmiştir³. Ayrıca İslâm, evlilik sonucu dünyaya gelen ve ailenin vazgeçilmez unsuru olan çocuğun yetiştirilmesinde anne ve babaya çok önemli görevler yüklemiştir. Anne ve babası ölen ya da boşanma veya terkedilme nedeniyle ortada kalan korumaya muhtaç ve savunmasız çocukların korunup gözetilmesinde toplumu sorumlu tutmuştur⁴. İslâm'ın çocuklara şefkat ile yaklaşım iyilik yapmaya, yetim ve kimsesizleri koruma altına alarak hukukî haklarını gözetmeye dair çağrılarına, Müslüman toplumlar duyarsız kalmamış ve korumaya muhtaç ve yetim çocuklar ile ilgilenip onları, bireysel yardımlarla ya da vakıflar aracılığıyla koruyup himaye etmeye çalışmışlardır⁵.

Normal şartlarda kendi ebeveynlerinin himayesi ve velâyetinde hayatlarını sürdüren çocuklar, ebeveynlerin ölümü, boşanma ve terk etme/edilme gibi durumlarla

¹ Ziya Kazıcı, *Osmanlı'da Toplum Yapısı*, Bilge Yayınları, İstanbul 2003, sayfa (s.) 177.

² Evlilik: Kadın ve erkeğin nikâh yoluyla hayatlarını birleştirip beraber yaşamaya, yardımlaşmaya izin veren, taraflara karşılıklı hak ve sorumluluklar yükleyen bir akittir. Mehmet Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, Beta Yayınları, İstanbul 2010, s.264.

³ Nesimi Yazıcı, "Osmanlılarda Yetimlerin Korunması Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (AÜİFD)*, Cilt (C.) 48, Sayı (S) 1, Ankara 2007, s.3.

⁴ Yazıcı, *adi geçen makale (a.g.m.)*, s.4.

⁵ Şevket Topal, "Korumaya Muhtaç Çocukların Bakımı ve Gözetimi Açısından İslam Hukukunda Velâyet ve Vesâyet Yetkisi", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C.6, S.2, Elektronik Yayın 2006, s.254.

karşılaşılabiliyorlardı. Bu durumda çocuklar, başkaları tarafından himaye ve korunmaya muhtaç olduklarından, bu ihtiyaçları vesâyet yolu ile karşılanırdı⁶. Osmanlı Devleti de bu durumdaki çocuklar konusunda duyarsız kalmayarak, Osmanlı aile hukukunu şekillendiren İslâm Hukuku çerçevesinde önemli işler yapmıştır. Vesâyet kurumu kapsamında ebeveynlerinden biri ya da her ikisi ölen veya boşanmış olan çocuklar ile lakitleri⁷, koruma altına alarak bunlara vasîler tayin etmiştir. Böylece çocukların bakım, eğitim ve terbiyelerinin sağlanması ve mali işlerinin yürütülmesi sağlanmış ve topluma yararlı bireyler olarak yetişmeleri amaçlanmıştır⁸.

Bu çalışmayla XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Ayıntâb'da, korumaya muhtaç çocuklar ve bunların hukukî durumları ele alınmıştır. Bu bakımdan Ayıntab özelindeki bu çalışma, Osmanlı Devletinde Vesayet Kurumu ve Vasilik ile ilgili araştırmalara önemli katkılar sağlayacaktır.

Çocuk ve Çocukluk Kavramı Üzerine

Çocuk, adından da anlaşılacağı üzere bebek, küçük, sabî, fiziken ve ruhen olgunluğa erişmemiş ve ebeveyn yardımıyla hayatını idame ettiren bireydir. İnsan hayatının ilk evresini oluşturan döneme çocukluk dönemi denir ve bu dönem bireyin ergenliğe girmesiyle sona erer. İslâm hukuk literatüründe geçen “sabî, tıfl, ve sağır” kavramları Türkçede çocuk karşılığı olan küçüklük anlamına gelir ve bülûğ yaşına girmemiş kişileri ifade eder⁹. Yine bundan başka “ibn, veled, gulâm, sağır, zürriyet, hafede, yetim, rebâib gibi kelimeler de başka anlamları yanı sıra “çocuk” manasında da kullanılmaktadır¹⁰. Şer‘iyye Sicillerinde geçen “sagîr” ifadesi ile bülûğ çağına girmemiş vasî korumasına muhtaç erkek çocuklar, “sagîre” ifadesi ile de kız çocuklar kastedilmektedir¹¹.

İslâm Hukukunda, kişinin doğumundan bülûğ çağına kadar devam eden çocukluk dönemi, iki evreye ayrılır: İlki, gayri mümeyyizlik (0-7 yaş arası) evresi olup, doğumdan temyiz dönemi başlangıcına kadar devam eder. Diğeri ise mümeyyizlik (7-15 yaş arası) evresi olup, temyiz dönemi başlangıcından bülûğ yaşına kadar geçen süreçtir. Gayri mümeyyiz çocuk,

⁶ Ahmet Gündüz, “Osmanlı’da Kimsesiz Çocukların Himaye ve Korunması: Antakya Örneği (1860-1900), *Geçmişten Günümüze Şehir ve Çocuk 2*, Kültür Yayınları, Samsun 2016, s.790.

⁷ Lakit: Bakımını sağlamaktan aciz kalacağı düşüncesiyle ya da şüphe edilerek itham altında kalmaktan kurtulmak veya zina suçlamasından kaçmak için veyahut başka bir nedenle bir yerde bırakılmış kimsesiz çocuk. Vehbe Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, C.7, Risale Yayınları, İstanbul 2018, s.251-252.

⁸ Ahmet Gündüz, *a.g.m.*, s.790.

⁹ Topal, *a.g.m.*, s.255.

¹⁰ Hayati Hökekleli, “Çocuk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C.8, İstanbul 1993, s. 355.

¹¹ Ayıntâb Şer‘iyye Sicili (AŞS), Numara (No) 108/ s.62- Belge(b.) 1 ; Fuat Yıldırım, *108 Numaralı Gaziantep Şer‘iyye Sicili Hicri (H).1164-1165, (Miladi (M.) 1750-1752)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (S.B.E.), Elazığ 1995, b. 97, s.200.

hayatın akışının zarar ya da menfaatinin bilincinde değildir. Mümeyyiz çocuk ise iyi ile kötüyü, fayda ile zararı ayırt etmeye başlar¹². Çocukluk dönemi, bireyin bülûğ yaşına gelmesi ile sona erer. Bülûğ yaşına gelen çocuk, fizikî olgunluğa ulaşır ve kendi işlerini kontrol edebilme yeteneğini elde eder. Bülûğ yaşına girme zamanı, fizikî ve coğrafi özelliklere bağlı olarak kişiden kişiye değişir¹³.

Vesâyet Kurumu ve Ayıntâb (Gaziantep)'da Vasî Tayinleri

İslâm Hukukunda edâ ehliyeti olmayan (gayri mümeyyiz küçükler veya akıl hastaları) ya da ehliyeti eksik (sefih ve mümeyyiz) olan şahıslara kâsır (mahcur) denir. Kâsırlar, tek başına hayatlarını devam ettiremezler ve bunların şahsî ve malî işlerini idare edecek tam ehliyetli kişilere ihtiyaçları vardır. İşte bu kâsırların (mahcur şahısların) ihtiyaçlarının karşılanıp işlerinin yürütülmesine velâyet, bu işi yürüten kişiye ise velî denir¹⁴. Velî (baba-dede) kâsırların terbiye, eğitim ve evlendirilme gibi şahsî haklarıyla alakalı hukukî işleriyle uğraşır ve onu temsil ederdi. Kâsırların malî hakları ve işlerinin hukuken temsil edilmesine ise vesâyet denir¹⁵.

Vasy kökünden türeyen *vesâyet* sözlükte; *eklemek, bitişmek, birinden bir işi üzerine almasını istemek*” anlamlarına gelirken; fıkıhta ise, edâ ehliyeti bulunmayan ya da eksik ehliyetliler ile ehliyeti sonradan kısıtlanan şahısların mallarını muhafaza, yetki ve sorumluluğunun velî (baba ve dede) ya da hâkim tarafından bir kimseye verilmesidir. Bu yetki ve görevlerin verildiği kişiye vasî, yetkiyi veren kişiye ise mûsî denir¹⁶. Velinin (baba-dede) hayatta iken, malının tasarrufu ve kâsır durumundaki çocuklarının malî işlerini yürütmek üzere atadığı kişiye vasî-i muhtar (seçilmiş vasî), velinin ölümünden sonra mahkemece tayin edilen kişiye ise vasî-i mansûb (tayin edilmiş vasî) denir¹⁷. Vasî tayin edilen kişide: Teklif (bülûğ ve akıl), hürriyet, malî reşitlik, emanet (güvenilir olmak), ve kâsır ile aynı dinden (kâsır Müslüman ise vasî de Müslüman) olma şartları aranır¹⁸. Bu şartları taşımayan kişiler, çocuğa yakınlık derecesi ne olursa olsun kesinlikle vasî tayin edilmezlerdi.

Şer‘iyye Sicilleri’ne yansıyan çeşitli belgeler (miras, nafaka, vasî, evlenme, boşanma vs. gibi) Osmanlı Devleti’nde aile hayatı ve çocukların hukukî durumu hakkında önemli veriler

¹² Topal, a.g.m., s.256-257.

¹³ Gündüz, a.g.m., s.789.

¹⁴ Vehbe Zuhaylî, *İslâm Fıkıhı Ansiklopedisi*, C. 10, Risale yayınları, İstanbul 2018, s.71; Halil Cin-Ahmet Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, C.2, Timaş Yayınları, İstanbul 1990, s.29.

¹⁵ Cin- Akgündüz, adı geçen eser (a.g.e.), s. 29.

¹⁶ Ali Bardakoğlu, “Vesâyet” *DİA*, C. 43, İstanbul 2013, s.66.

¹⁷ Cin-Akgündüz, a.g.e., s.31; Bardakoğlu, “Vesâyet”, s.66.

¹⁸ Zuhaylî, a.g.e., C.10, s.225.

çermektedir. Bu belgelerde, vesâyet kurumunun nasıl tatbik edildiğine, yetim çocukların devlet tarafından nasıl himaye ve koruma altına alındığına dair önemli bilgiler mevcuttur.

Hâkim Tarafından Yapılan Vasî (Vasî-i Mansub) Tayinleri

Vesayet kurumu sayesinde, anne-babasından biri ya da her ikisi vefat etmiş olan yetim çocukların bakım ve terbiyelerinin yanı sıra, ebeveynlerinden intikal etmiş olan miras mallarının muhafazası ve işletilmesi sağlanıyordu. Bunun için tayin edilen vasîler, topluma sağlıklı bireyler kazandırılmasında oldukça önemli bir görevi üstlenmiş oluyorlardı¹⁹. Mahkemece ya da veli tarafından ölmeden önce tayin edilmiş olan vasînin, belirli niteliklere sahip güvenilir bir kişi olması gerekirdi. Tayin edilen vasi çocuğun babası, annesi, amcası, dayısı gibi yakın akrabadan biri olabileceği gibi hiçbir akrabalık bağı bulunmayan yabancı bir kişi de olabilirdi. Burada önemli olan vesâyeti verilen çocuğun her türlü bakım ve terbiyesi ile mirasının layıkıyla korunup idare edilmesiydi²⁰.

Sicillerde, vasîler iki şekilde tayin edilmişlerdir: Birincisi, vasî-i muhtar denilen ve velî tarafından tayin edilen vasîler²¹; diğeri, vasî-i mansûb denilen ve hakim tarafından tayin edilen vasîlerdir²². Eksik ehliyetli ve ehliyetsiz çocuklara vasî olarak hayatta ise babaları öncelikli olarak tayin edilirdi. Baba yoksa ve tayin ettiği bir vasî de (vasî-i muhtar) bulunmuyorsa o zaman kadı, uygun bir kişiyi vasî olarak (vasî-i mansûb) görevlendirirdi. Bu vasî, günün şartlarına göre amca, dede, nine, dayı, genellikle de anne oluyordu²³. 29 Mart 1773 (5 Muharrem 1187) tarihli bir belgeye göre; Seng-i Tavîl Mahallesi'nde iken vefat eden es-Seyyid Mustafa ibn Hasan Çelebinin küçük oğulları es-Seyyid Mehmed ve es-Seyyid Ahmet ile küçük kızı Zeyneb'e, anneleri el-Hac Mehmed kızı Emine mahkeme tarafından vasî tayin edilmiştir. Yine 6 Eylül 1771 (26 Cemâziye'l-evvel 1185) tarihli belgede de Ayıntâb Beğ Mahallesi'nde ikamet etmekte iken vefat eden İbrahim Efendi oğlu Hatib Mehmed Efendi'nin yetim kalan

¹⁹ AŞS, No: 107 / s.71 –b.1.

²⁰ Yazıcı, a.g.m., s.13; AŞS, No: 107/ s.71- b.1-3, s. 97- b.1, s.109- b.2; Mine Kartal-Durmuş Volkan Karaboğa, "Osmanlı Devleti'nde Korunmaya Muhtaç Çocukların Karşılaştıkları Problemlerin Osmanlı Hukuku Bağlamında Analizi (XVIII. Yüzyıl Ayıntab Örneği)", *History Studies International Journal of History*, C.13, S.6, Yıl 2021, s. 1865.

²¹ AŞS, No: 107/ s.105- b.2, s.113- b.1.

²² AŞS, No: 107/ s.71- b.3, s.77- b.1.

²³ Mehmet Akif Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku, Klasik Yayınları*, İstanbul 2020, s.84.

oğlu es-Seyyid Mahmud'a, mahkemece annesi Seyyid Ali kızı Zeynep vasî olarak tayin edilmiştir²⁴.

Bazen anne hayatta olmasına rağmen babası vefat eden çocuklara anne ve baba tarafından dedeleri vasî tayin edilebilmekteydi. Örneğin; 6 Temmuz 1761 (3 Zilhicce 1174) tarihli bir belgeye göre, Yahni Mahallesinde ikamet etmekte iken vefat eden Abdurrahman oğlu es-Seyyid el-Hac Mehmed'in küçük oğulları es-Seyyid Mehmed, es-Seyyid Abdurrahman ile küçük kızı Fatıma'ya anne tarafından dedeleri Mehmed mahkemece vasî tayin edilmiştir²⁵. Aynı şekilde 17 Haziran 1771 (4 Rebiyü'l-evvel 1185) tarihli belgede, Kastel Mahallesinde ikamet etmekte iken vefat eden Süleyman oğlu Ramazan isimli şahsın yetim kalan küçük oğlu Hüseyin'e, müteveffanın babası ve küçük çocuğun dedesi Süleyman, mahkemece vasî tayin edilmiştir²⁶.

Anne veya babası ya da her ikisi ölen yetim ve öksüzler için baba ve anne tarafından nineleri de vasî tayin edilebilirdi²⁷. Ayrıca babanın kız kardeşi olan ve sicillerde *ammete* olarak geçen halalar da vesâyet görevini üstlenebilirlerdi. 21 Kasım 1751 (2 Muharrem 1165) tarihli bir belgede Kurb-ı Molla Ahmet Mahallesinde ikamet etmekte iken vefat eden Abdullah oğlu es-Seyyid Mustafa Ahmet'in küçük kızları Fatıma, Aişe ve Emine'ye halaları Fatıma vasî tayin edilmiştir²⁸.

Sicillerden elde edilen verilere göre babası vefat eden çocuklar için amca, dayı, amca oğlu gibi yakın akrabalar da vasî olarak görevlendirilmiştir. Meselâ; 22 Şubat 1751 (26 Rebiyü'l-evvel 1164) tarihli bir belgeye göre; Ayıntâb Tarla-yı Atık Mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Mehmed oğlu el-Hac İbrahim'in küçük oğulları Ömer ve Halil ile küçük kızı Elife'ye amcaları (*ammi*) Mehmed oğlu el-Hac Ali, mahkemece vasî tayin edilmiştir²⁹. 7 Haziran 1782 (25 Cemaziye'l-ahir 1196) tarihli bir başka belgede ise: Ayıntâb'ın İsbatrın köyünde vefat eden Bölükbaşı oğlu Hasan'ın küçük oğulları Mehmed, Hasan ve Hüseyin ile küçük kızı Aişe'ye dayıları Ali oğlu Ahmet vasî tayin edilmiştir³⁰. Burada çocukların

²⁴ AŞS, No: 127/ s.10- b.2, s.27- b.1.

²⁵ AŞS, No: 119/ s.169- b.2. Benzer örnek için bakınız (bk.) AŞS, No: 127/ s.38- b.2; No: 132/ s.299- b.1.

²⁶ AŞS, No: 127/ s.152b- b.3; konu ile ilgili benzer belge için bk. AŞS, No: 107/ s.244- b.1.

²⁷ AŞS, No: 109/ s.13- b.1, s.77 b.3 (Mehmet Karasakal, *109 Numaralı Ayıntab Şer'iyeye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (H.1165/M.1752)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi S.B.E. Gaziantep 2010, b.29- s.98, b.148- s.234.

²⁸ AŞS, No: 108/ s.106- b.3.

²⁹ AŞS, No: 107/ s.101- b.2. Konu ile ilgili benzer belgeler için bk.AŞS, No: 132/ s.115- b.2; AŞS, No: 119/ s.287- b.1.

³⁰ AŞS, No: 132/ s.161- b.2. Dayının vesâyeti ile ilgili diğer örnekler: AŞS, No: 125/ s.128- b.1 (Makbule Ekinci, *1761-1762 Tarihleri Arasında Ayntab'da Sosyal, Siyasî ve İktisadî Yapı (125 Numaralı Gaziantep*

annelerinin sağ veya ölmüş olduğu hususunda herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Babası vefat eden çocuklara amcaoğulları da vasî tayin edilebilmekteydi³¹.

Baba ya da anneleri vefat eden çocuklara, büyük kardeşler de vasî olarak görevlendirilebilmekteydi. Mesala, Ehl-i Cefa Mahallesinde ikamet etmekte iken vefat eden Ömer oğlu Ali'nin küçük kızı Zeneb'e, küçük kızın abisi es-Seyyid Mehmed vasî olarak tayin edilmiştir. Körkün köyünden olup vefat eden Ahmet kızı Hatice'nin küçük oğlu Mehmed'e de küçük çocuğun abisi Halil oğlu Ahmet, vasî olarak atanmıştır³².

Vasî tayin edilen kardeşler sicillere bazen “*li-ebb karındaş*” baba bir anne ayrı veya “*li-üm karındaş*” anne bir baba ayrı şeklinde kaydedilmiştir. Bu durum, erkekler aynı anda birden fazla kadınla evli olduklarında; eşi vefat eden veya boşanan bir erkek, başka bir kadınla evlendiğinde; eşi vefat eden ya da boşanan bazı kadınların ise yeniden evlenmeleri durumunda ortaya çıkmaktaydı. 5 Kasım 1777 (4 Şevval 1191) tarihli bir belgeye göre, Ehl-i Cefa Mahallesinde Kürd Muradzâde diye bilinen el-Hac Ebubekir Ağa vefat etmiş, veraseti zevcesi ve çocukları arasında paylaştırılmıştı. El-Hac Ebubekir'in ölümünden sonra küçük oğlu Ahmet ile küçük yaşta olan kızı Fatma'ya baba bir kardeşleri olan Ebubekir Ağa vasi tayin edilmiştir³³. Şehreküstü Mahallesinde sâkin iken vefat eden Osman oğlu Mustafa Beşe'nin küçük oğlu Abdullah ile küçük kızı Fatıma'ya, çocukların anne bir kardeşleri, Ali oğlu Mehmed vasî olarak atanmıştır³⁴.

Babasını kaybetmiş yetim çocuklar için anne, vesâyet için tercih edilirken, annesini kaybetmiş öksüz çocuklar için ise öncelikle babanın vasî olarak tercih edildiği görülmektedir. 28 Nisan 1752 (13 Cemaziye'l-ahir 1165) tarihli belgeye göre Tövbe mahallesinden ikamet

Şer'îye Sicili Metin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi, (Basılmış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi S.B.E., Gaziantep 2015, hüküm (h).172- s.244).

³¹ “*Medine-i Ayıntâba tâbi' Gücüğe nam karyede fevt olan Hüsnü oğlu Mehmed ibn-i Osmanın sulbî sagir oğlu Mustafaya babasından isâbet iden mâl-ı mevrûsunu hıfza kâbel-i şer'den bir vasî lazım olmağla sagir-i mezbûrun ammizâdesi Ahmet ibn Ömer vasî talebiyle külli yevm beş akça nafaka takdir şod fi 25 Şabânü'l-mu'azzam sene 1175*” AŞS, No: 125/ s.88- b.1 (Ekinci, h.122- s.184).

³² AŞS, No: 132/ s.153- b.2; AŞS, No: 119/ s.372- b.1.

³³ AŞS, No: 127/ s.186- b.1. Benzer belge örneği için bk. AŞS, No: 109/ s.76- b.2 (Karasakal, b.145-s.232).

³⁴ Belgede geçen “... sağîrân-ı mezbûrânın karındaşı Mehmed bin Ali vasî nasb ve ta'yîn...” ifadesinden tayin edilen vasî ile küçük çocukların anne bir kardeş oldukları anlaşılmaktadır. AŞS, No: 107/ s.233- b.2; Benzer örnek için bk. AŞS, No: 131/ s.34- b.4 (Kemal Kubat, *131 Numaralı Ayntâb Şer'îyye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi* (H.1182-1195/M.1768-1780, S.1-96), (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi S.B.E. Gaziantep 2012, h. 62-s.118).

etmekte iken vefat eden Mehmed kızı Zeyneb'in küçük kızı Aişe'ye, çocuğun babası Mustafa oğlu Abdullah, mahkeme tarafından vasî tayin edilmiştir³⁵.

Vesayet sisteminde, dikkat çeken vasîliklerden biri de üvey babalardır. Eşi vefat eden veya eşinden boşanan bir kadın, iddet³⁶ süresini bekledikten sonra tekrar evlenebilirdi. Bu kadın çocuklu ise evlendiği yeni kocası bu çocuk veya çocukların üvey babası (babalığı) olurdu. Şubat 1791 (1205 Cemaziye'l-ahir) tarihli bir belgeye göre: Kanalcı Mahallesi ahalisinden olup vefat eden Aişe binti Mehmed'in küçük kızı Hatice'ye annesinden ve öz babasından intikal eden mallarının korunması ve işletilmesi için üvey babası (babalığı) ve aynı zamanda amcaoğlu olan Bakkal Ömer vasî tayin edilmiştir³⁷. 24 Ekim 1752 (15 Zilhicce 1165) tarihli başka bir belgeye göre ise: Ayıntâb'ın Hacer köyünde ikamet etmekte iken vefat eden Mehmed oğlu Ebuderda'nın küçük oğlu Ahmet'e, çocuğun üvey babası Şerefeddin ibn Ali vasî olarak atanmıştır³⁸.

Annesi ya da babasını veya her ikisini kaybeden çocuklara anne, baba, dede, nene, kardeş, amca, dayı, hala gibi yakınlarının haricindeki akrabaları (akrabalık derecesi belirtilmemiş)³⁹ veya hiçbir akrabalık bağı bulunmayan yabancı kişiler⁴⁰ de vasî olarak görevlendirilebilirdi.

Babasını ya da annesini kaybeden çocukların her birine farklı vasîlerin tayin edildiği de olmuştur. Meselâ; İbn-i Şeker mahallesinde vefat eden Molla Abdullah'ın küçük oğulları Mustafa ve Mehmed'e es-Seyyid Ali ibn Mehmed adlı bir kişi vasî tayin edilirken, küçük kızı Fatıma'ya, anne tarafından dedesi Mehmed Ağa vasî olarak atanmıştır⁴¹. 1 Mart 1782 (16

³⁵ AŞS, No: 109/ s.125- b.2(Karasakal, b.228-s.331). Annesini kaybeden küçük çocuklara Babanın vasî olarak atandığına dair örnek belgeler: AŞS, No: 107/s.242- b.1; AŞS, No: 108/ s.9- b.1 (Yıldırım, b.19- s.77); AŞS, No: 119/ s.275- b.1.

³⁶ İddet: Talâk, fesih ve ölüm gibi bir nedenle evliliği sona eren bir kadının başka biriyle evlenmeden önce beklemek zorunda olduğu süredir. Ölüm iddetinde kadın eğer hamile ise iddet doğum ile sona erer, hamile değil ise dört ay on gün beklemek zorundadır. Fesih ya da talâk iddetinde de yine kadın hamile ise doğuma kadar beklemek zorundadır. Hamile değil ise üç hayz dönemi geçirmek zorundadır. Bu hususta Hanifi, Şafiî ve Malikîler farklı görüştedirler. Cin-Akgündüz, a.g.e., s.116-117; Aydın, a.g.e., s.295-296.

³⁷ AŞS, No: 135/s.34- b.1 (Abdullah Bilici, *135 Numaralı Ayntab Şer'iyeye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H.1205-1207/M.1790-1792. s.1-204)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi S.B.E. Gaziantep 2018, hüküm(=h) 66,67- s.114). Üvey babanın vasîliği ile ilgili diğer örnek belgeler: AŞS, No: 108/ s.62- b.1, s.79- b1 (Yıldırım, b.97- s.200, b.128- s.241).

³⁸ (vesâyetin üvey babaya verimesi çocuğun anne ve babsının boşandıklarını göstermektedir. Anneden bahsedilmemiştir.) AŞS, No: 108/ s.83- b.3 (Yıldırım, b.138- s.254); Kartal-Karaboğa, a.g.m., s. 1861.

³⁹ (Açık kimliğin yanı sıra belgede geçen "akrabadan" ifadesi vasînin akraba olduğunu gösteriyor.) AŞS, No: 125/ s.120- b.1, s.192- b.1, s.213- b.3, s.243- b.2 (Ekinci, h.270-348, h.309- s.386, h.359, s.437-438).

⁴⁰ (Vasînin açık kimliği dışında korumasına verilen çocuk ya da çocuklar ile bir yakınlığı belirten ifadeler yoktur. Bazen aynı mahalleden olduğu belirtilmiştir.) AŞS, No: 125/ s.164- b.1 (Ekinci, h.162-s.232, h.205-s.283); AŞS, No: 127/ s.150- b.2, s.176- b.2; AŞS, No: 132/ s.126- b.3.

⁴¹ AŞS, No: 125/ s.245- b.1 (Ekinci, h. 361- s.440).

Rebiyü'l-evvel 1196) tarihli başka bir belgeye göre ise: İbn-i Eyyüb mahallesinden olup vefat eden Fellahoğlu lakaplı Ali oğlu Abdi'nin küçük oğulları Mustafa ve Mehmed'e amcaları Kara Mustafa vasî tayin edilirken; müteveffanın oğlu Abdurrahman ile kızı Emiş'e ise dayıları vasî olarak tayin edilmiştir⁴².

Veli Tarafından Yapılan Vasî (Vasî-i Muhtar) Tayinleri

Ayıntâb Şer'iyeye Sicillerine yansıyan dava örnekleri incelendiğinde mahkemece tayin edilenler kadar olmasa da veli tarafından da vasî tayin edildiği ve bu kişilerin çocuklarla ilgili hukukî işleri yürüttüğü görülmektedir. Vasî-i muhtarlar, velinin, ölümünden sonra kâsır durumundaki çocukların ve torunların bakım terbiye ve mallarını koruyup işletmesi için hayatta iken seçtiği kişilerdir⁴³. Bu kişilerin vasî-i muhtar oldukları belgelerde geçen: "... *bâ-hüccet-i şer'iyeye vasî-i muhtarları olan ammeteleri Safiye bint-i el-mezbûr Mehmed nam hatun...*"⁴⁴ gibi ifadelerden anlaşılmaktadır. Veli tarafından "*seçilmiş kişiler*" olan bu vasîler, küçük çocuğun (*kâsır*) en yakınları olabileceği gibi kâsırla hiçbir akrabalık bağı bulunmayan yabancidan kimseler de olabilirdi. Meselâ, 4 Mayıs 1762 (10 Şevval 1175) tarihli bir belgeye göre: Cabi Mahallesi ahalisinden iken vefat eden Bostancı zâde Mustafa Ağa oğlu Mehmed Ağa, daha hayatta iken küçük oğlu Mehmed Emin'in malını koruması için diğer oğlu Mustafa Ağayı vasî-i muhtar tayin etmiştir. Durumun mahkemeye bildirilmesi üzerine, Mustafa Ağanın vesayeti uygun görülerek vasiliği onaylanmıştır⁴⁵.

Veli, kâsır üzerine bir kişiyi vasî-i muhtar seçecekse, bunu şahitler huzurunda yapardı. Çünkü ileride vasî-i muhtarın vesayetine karşı bir itiraz olabilir veya vasî, kâsır için yapacağı hukuki işlemlerde vesayetinin inkârıyla karşılaşabilirdi. Böyle bir durumda şahitler vasıtasıyla kişinin vesâyetinin ispatı yoluna gidilirdi. 14 Nisan 1752 (29 Cemaziye'l-evvel 1165) tarihli bir dava örneğinde: Akyol mahallesinden olup vefat eden İbrahim oğlu el-Hac İlyas, küçük oğlu Mehmed için zevcesi el-Hac Süleyman kızı Rukiye'yi vasî seçmiş, çocuğun amcası Mustafa Beşe buna itiraz edip vesâyetin kendisine verilmesini mahkemeden talep etmiştir. Rukiye Hanım mahkemede eşinin ölmeden beş gün önce kendisini vasî-i muhtar seçtiğini şahitler ile ispat etmiştir. Bunun üzerine Mustafa Beşe davadan men edilerek vesâyet görevi Rukiye Hanımda bırakılmış ve çocuğun hissesi kendisine teslim edilmiştir⁴⁶. 31 Temmuz 1750 (26

⁴² AŞS, No: 131/ s.33- b.2, s.33- b.3 (Kubat, h.57- s.115).

⁴³ Zuhaylî, a.g.e., C.10, s.227.

⁴⁴ AŞS, No:107/ s.105- b.2;

⁴⁵ AŞS, No: 125/ s.111- b.1 (Ekinci, h.152- s.220); Kartal- Karaboğa, a.g.m., s. 1866-1867.

⁴⁶ AŞS, No: 109/ s.109- b.1(Karasakal, b.204- s.298).

Şabân 1163) tarihli başka bir belgede: Tarla-yı Atfık mahallesinden Basmacı zâde demekle bilinen el-Hac Mehmed Efendi oğlu Seydî Molla Mehmed, baba bir kardeşi Mehmed Ali tarafından küçük kızları Aişe ve Fatıma üzerine vasî-i muhtar seçilmiştir. Seydî Molla Mehmed kardeşinin ölümünden sonra müteveffanın İbn-i Eyyüb mahallesinden es-Seyyid Ömer Çelebi zimmetinde olan bir buçuk kuruş hakkını vesâyeten talep etmiştir. Borcu kabul eden Ömer Çelebi'nin vesâyeti inkâr etmesi üzerine, şahitlerle vasilik ispat edilmiştir. Bunun üzerine Ömer Çelebi'nin bir buçuk kuruş borcunu vasî-i muhtar Seydi Molla Mehmed'e ödemesine karar verilmiştir⁴⁷.

Hanefilere göre Vasî tayin etme (Vasî-i muhtar) hakkı, öncelikli olarak en kapsamlı velâyete sahip bulunan babaya aittir. Babanın vasî tayin etmemesi durumunda ise bu hak dedeye geçerdi. Üçüncü sırada ise kadı gelirdi. Şafîilere göre dede de baba gibidir ve babadan sonra velâyet hakkı onundur. Mâlikî ve Hanbelîler ise babadan sonra vasî tayin yetkisini, doğrudan kadıya vermiştir. Mâlikîler belirli koşulları sağlaması halinde anneye de bu hakkı tanımıştır⁴⁸. Nitekim 6 Eylül 1751 (15 Şevval 1164) tarihli belgede Mâlikîlerin görüşü benimsenmiştir. Cevizlice Mahallesinden olup, vefat eden Ahmet kızı Aişe isimli kadın ölmeden iki ay önce küçük oğlu Mehmed'e, Kayser Mahallesinden el-Hac Mehmed oğlu Monla Mehmed Ali'yi vasî-i muhtar tayin etmiştir⁴⁹. Aişe'nin vefatından sonra verâseti, vasî-i mezbûr Molla Mehmed Ali'nin talebi ile zevc-i metrûkü Usta Mehmed oğlu Halil ile küçük oğlu Mehmed'e taksim edilmiştir⁵⁰.

Gayrimüslim Çocuklar ve Vasîler

İslâm Hukukunda yurttaşlar, ırk ve milliyetlerine göre değil, mensubu oldukları dinlere göre Müslîm ve gayrimüslim diye iki gruba ayrılırdı. Yoğun bir gayrimüslim nüfusa sahip olan Osmanlı Devleti'nde de millet-i müslime ve millet-i gayrimüslime mefhumları bu anlayışa uygun olarak kullanılmıştır⁵¹. İslâm devleti hâkimiyetine geçen bir ülkenin gayrimüslimleri ya bu ülkeyi terk ederler, ya da İslâm devletiyle zimmet antlaşması yaparak zimmî statüsüne geçerler ve antlaşmada belirtilen esaslar dâhilinde eski yurtlarında yaşamaya devam ederlerdi⁵². Zimmet akdi ile İslâm ülkesi vatandaşı kabul edilen zimmîler, kendi cemaatleri

⁴⁷ AŞS, No: 107/ s.222- b.1.

⁴⁸ Bardakoğlu, "Vesâyet", s.67; Zuhaylî, a.g.e., C.10, s.228.

⁴⁹ AŞS, No: 108/ s.60- b.1 (Yıldırım, b.92- s.196).

⁵⁰ AŞS, No: 108/ s.101- b.1 (Yıldırım, b.162- s.300).

⁵¹ Cin-Akgündüz, a.g.e., s.338-339.

⁵² Zimmet antlaşması ile zimmîler İslâm Hukukunun hükümlerine uymayı ve askerlik yapmamaya karşı cizye denilen bir baş vergisi vermeyi taahhüd etmektedirler. Buna mukabil İslâm devleti de, zimmîlerin can ve mal güvenliklerini taahhüd etmekte ve kendi dinleri üzere yaşamalarına izin vermektedir. Aydın, a.g.e., s.145.

İçinden seçilen ve devlete karşı sorumlu olan patrik ve hahambaşı gibi kişiler tarafından idare olunurlardı⁵³.

Osmanlı Devleti'nde, İslâm Hukuku çerçevesinde zimmilere belirli alanlarda hukukî ve kazâî bir özerklik tanınmıştır. Gayrimüslimlere tanınan bu özerkliğin sınırları zamanla daraltılmaya başlanmıştır. Bu daralma özellikle devletin hakimiyet hakkı ve kamu düzeni ile yakından ilgili olan ceza hukuku alanında görülmüştür. Zimmîlerin tâbi oldukları Cemaat Mahkemelerinde⁵⁴ görülen davalar, zamanla ahval-i şahsiye (nikâh- talâk, miras, vasiyet, vakıf gibi) ile sınırlandırılmıştır⁵⁵.

Zimmîler hukukî ve kazâî muhtariyete sahip oldukları alanlarda cemaat mahkemeleri yanı sıra şer'î mahkemelere de başvuru yapma hakkına sahiplerdi. Böyle bir durumda İslâm hukuku uygulanırdı ve zimmîler mahkemenin verdiği karara uymak zorundaydılar. Cemaat mahkemesi kararlarının uygulanması tamamen taraflarının rızasına bağlı olup bu mahkemelerin herhangi bir yaptırım gücü yoktu. Bu nedenle bu mahkemelerin hükmüne razı olmayan taraflar, şer'î mahkemeleri tercih edebiliyorlardı⁵⁶. Bu açıdan şer'î mahkemeler, sadece Müslümanların değil Gayrimüslimlerin de hukukî problemlerini çözen bir kurum olmuştur⁵⁷. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nde korumaya muhtaç, yetim ve sahipsiz çocuklar için kurulan vesâyet sistemi, Müslüman çocukların yanı sıra Gayrimüslim çocuklar için de uygulanıyordu. Nitekim Ayıntab mahkemesine intikal eden vesâyet, nafaka ve miras davalarında Gayrimüslimlere de sıkça rastlanmaktadır. Müslümanlarda olduğu gibi Gayrimüslimlerde de ebeveynlerinden bir ya da her ikisini kaybeden çocuklar sahipsiz bırakılmamıştır. Bu çocukların bakımı, terbiyesi ve mallarının korunup işletilmesi için vasîler tayin edilmiştir. Babası vefat eden Gayrimüslim çocuklar için de vasî olarak çoğunlukla anne tercih edilmiştir.

2 Ocak 1784 (8 Safer 1198) tarihli bir belgeye göre, Hayik Müslüman Mahallesi sâkinlerinden olup helâk (*ölen Gayrimüslimler için sicillerde helâk, mürd tabirleri kullanılır*) olan Karabet oğlu Manik adlı zimmînin yetim kalan küçük kızları Yakud ve Hatun'a anneleri

⁵³ Cin-Akgündüz, a.g.e., s.343.

⁵⁴ Cemaat mahkemeleri: Osmanlı Devleti'nin Gayrimüslim halkının mezhep yönünden bağlı oldukları cemaatlerin mahkemeleriydi. Burada, kendi cemaatlerine bağlı kimseler arasında vukua gelen ihtilafları ve medenî halleri kendi örf ve adetlerine göre çözülmeye çalışılırdı. Bk. Enver Ziya Karel, *Osmanlı Tarih*, C.6, 8.Bask, T.T.K. Yay. Ankara, 2011, s.149.

⁵⁵ Aydın, a.g.e., s. 148-149.

⁵⁶ Aydın, a.g.e., s.149.

⁵⁷ AŞS, No: 137/ s.121- b.1,2 (Serpil Acioğlu, *137 Numaralı Ayntâb Şer'iyeye Sicilinin (H.1216-1220/ M.1801-1806) Transripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi S.B.E., Gaziantep 2012, belge(=B). 173- s.247, b.174- s.248).

Sarkiz kızı Maryem, mahkeme tarafından vasî tayin edilmiştir⁵⁸. Müslümanlarda olduğu gibi Gayrimüslimlerde de baba öldüğü zaman geride kalan yetimlere nafaka bağlanarak çocukların perişan olup sıkıntı çekmeleri önlenmeye çalışılmıştır. 14 Temmuz 1762 (22 Zilhicce 1175) tarihli bir başka belgede: Ayıntâb'a bağlı Kozanlı mahallesinde helâk olan (ölen) Gök oğlan oğlu Allahverdi veled-i Sarkiz adlı zimmînin sulbiye sagîre kızı Maymek'e annesi Givrik kızı Anna vasî olarak tayin edilmiştir. Anne vasî olduktan sonra kızı için nafaka talebinde bulunmuş ve çocuğa günlük 6 akça nafaka ve kisve baha bağlanmıştır⁵⁹.

Bazen babası vefat eden gayrimüslim bir çocuğa annesi hayatta olmasına rağmen çocuk ile akrabalık bağı bulunmayan bir kişi de mahkeme tarafından vasi tayin edilebilirdi. Meselâ 4 Kasım 1760 (25 Rebiyü'l-evvel 1174) tarihli bir terekede: Eblehan mahallesinden olup vefat eden Vartin'in oğlu Bedros'un verâseti, zevcesi Abraham kızı Hanım ile küçük oğulları Abraham ve Vartin; küçük kızları Turfande ve Hatırşah'a taksim edilmiştir. Bu taksimattan sonra, çocuklara babalarından intikal eden malların korunması için Manek oğlu Agya vasî olarak tayin edilmiştir⁶⁰. Benzer şekilde annesi vefat eden Gayrimüslim bir çocuğa baba hayatta olmasına rağmen, dedesi vasî olarak tayin edilebilirdi. Meselâ 11 Şubat 1791 (7 Cemâziye'l-ahir 1205) tarihli bir terekede: Ayıntab'da Çukur Mahallesinde ikamet ediyorken helâk olan (ölen) keşiş Kara Bey kızı Haç Hatun'un mirası kocası, annesi ve çocukları arasında taksim edilmiştir. Haç Hatun'un kocası Karabit hayatta olmasına rağmen öksüz kalan beş çocuğuna cedleri (dedesi) Abraham oğlu Kiyork vasî tayin edilmiştir⁶¹.

Vasîlerin Hukukî Tasarrufları ve Sorumlulukları

Velâyetin bir yönüyle devamı ve alt türü niteliğinde olan vesâyet, mal üzerinde güçlü, şahıs üzerinde zayıf bir velâyet olarak kabul edilir. Vesâyet son derece ağır bir emanet ve veballi vazifedir. Bundan dolayı vasî, vesâyeti altındaki kişilerin şahsî ve malî haklarını layıkıyla temsil etmek, malın idaresinde hukuka ve örf'e uygun davranmak ve bu konuda gerekeni yapmakla yükümlüdür⁶².

Vasîler, vesâyetleri altında bulunan kâsır durumundaki yetim çocukların reşit oluncaya kadar miras, nafaka temini ve mallarının idaresi gibi tüm maddi ve şahsî ihtiyaçlarının karşılanmasından sorumludurlar. Sicillerden elde edilen verilere göre: Anne veya babasını ya

⁵⁸ AŞS, No: 132/ s.126- b.2. Annenin vasîliğine dair diğer belge örnekleri: AŞS, No: 132/ b.366- s.1.

⁵⁹ AŞS, No: 125/ s.216- b.3 (Ekinci, h.315- s.392).

⁶⁰ AŞS, No: 119/ s.240- b.1.

⁶¹ AŞS, No: 135/ s.32- b.1 (Bilici, h. 61, s.109).

⁶² Bardakoğlu, "Vesâyet", s.67-68.

da her ikisini kaybeden, boşanma veya herhangi bir sebepten dolayı babası başka bir yerde olan çocuklar için tayin edilen vasîler, ilk iş olarak çocuklara intikal eden mallardan nafaka talebinde bulunmuşlardır. Malın miktarına ve duruma göre çocuklara farklı miktarlarda nafaka ve kisve baha (yeme içme ve giyim parası) bağlanmıştır⁶³. Bu nedenle, vasî tayini ile ilgili belgelerin çoğu aynı zamanda nafaka talebi ve takdiri ile ilgili belgelerdir. Çocuklar için nafaka talebinin reddedildiği durumlar da söz konusuydu. Böyle bir durumda vasî, eğer kabul ederse çocuğun nafakasını kendi bütçesinden karşılardı. 27 Mart 1752 (11 Cemaziye'l-evvel 1165) tarihli bir dava örneğinde: Alineccar mahallesinden vefat eden el-Hac Hasan'nın küçük çocukları Abdullah ve Arab Mehmed'in vasîleri olan Mansur kızı Emine'nin nafaka talebi reddedilmişti. Bunun üzerine Emine Hanım çocuklara nafaka almadan bakmayı kabul ederek, onları amcaları Mehmed ve Ahmet'e vermemiştir⁶⁴.

Çocuğun ihtiyaç duyduğu nafaka, bazı durumlarda mirasa ait mülklerin satışıyla temin edilmeye çalışılmıştır. 24 Eylül 1762 (5 Rebiyü'l-evvel 1176) tarihli belgeye göre: Şehreküstü mahallesinden vefat eden Alemdar Mustafa ibn El-Hac Mehmed'in kızları Esmâ ve Aişe'ye amcaları Osman Beşe vasî tayin edilmişti. Osman Beşe, çocukların nafaka ihtiyacını karşılamak için daha önce kendisinin olup müteveffâ kardeşine sattığı uzunluğu 20 genişliği 12 zira' olan boş araziye müzayedeye çıkarmış, aynı mahalleden Keleş oğlu demekle bilinen el-Hac Mustafa ibn el-Hac Ahmet adlı kişiye 8 kuruş 1 rub' a vesâyeten satmıştır⁶⁵.

Vesâyet vasiyet ile iç içe olduğundan, mûsînin ölümünden sonra vasî, mûsînin miras meseleleri ile alacak verecek davalarını da takip ederdi⁶⁶. Mûsînin Ölümünden sonra, mirasın varisler arasında taksim edilmesinden vasîler sorumluydu⁶⁷. Vasî, eğer mirasa ait ödenmesi gereken bir borç varsa, mirastan bir mülk satarak bu borcu ödemek zorundaydı⁶⁸. Aynı şekilde mûsî tarafından daha önce verilmiş ve alınması gereken borçlar var ise vasîler, bunları da vesâyeten borçlulardan talep ve tahsil etmek durumundaydı⁶⁹. Ayrıca vasîler nafaka temini, miras meseleleri, alacak verecek davalarının yanı sıra dem ve diyeti gerektiren davalar ile de ilgilenirlerdi⁷⁰. Vasîler, vesâyeti altındaki çocukların haklarını aramak için mahkemede davacı

⁶³ AŞS, No: 107/ s.101- b.2, s.143- b.2, s.188- b.2.

⁶⁴ AŞS, No: 109/ s.1- b.4 (Karasakal, b. 4- s.80).

⁶⁵ AŞS, No: 119/ s.373- b.1. Nafaka için mülk satışına dair benzer örnek: AŞS, No: 131/ s.36- b.1 (Kubat, h. 66- s.121).

⁶⁶ Bardakoğlu, "Vesâyet". S.68.

⁶⁷ AŞS, No: 127/ s.184- b.3, s.186- b.1; AŞS, No: 125/ s.74- b.1 (Ekinci, h.105- s.164).

⁶⁸ AŞS, No: 125/ s.86- b.1 (Ekinci, h.118- s.180); AŞS, No: 132/ s.139- b.1, s.154- b.2.

⁶⁹ AŞS, No: 107/ s.105- b.2, s.222- b.1; AŞS, No: 108/ s.60- b.1.

⁷⁰ AŞS, No: 132/ s.181- b.1; AŞS, No: 137/ s.121- b.2 (Acıoğlu, b.174- s.248).

oldukları gibi mûsînin miras, alacak-verecek ve borç gibi meseleleri yüzünden davalı da olabiliyorlardı⁷¹.

Sicillerden elde edilen verilere göre vasîler, vesâyeti altında bulunan çocukların evlilik meseleleri ile de ilgilenmekteydi. Haziran-Temmuz 1751 (Şaban 1164) tarihli bir belgeye göre: Şhreküstü ahalisinden es-Seyyid Mehmed ibn es-Seyyid el-Hac Osman Ağa adlı bâliğ (*mürâhik*) ile aynı mahalleden es-Seyyid el-Hac Hüseyin kızı Zemzem isimli bîkr-i bâliğe, Şubat 1743 (Muharrem 1156) senesinde 100 kuruş mehr-i mukaddem ve 100 kuruş mehr-i muahhar ile babalarının velâyetinde nikahlanmışlardı. Kısa süre sonra babalar vefat etmiştir. Ancak Zemzem bâliğe olduktan sonra mezbûr Mehmed'e nikâhlı olmasına rağmen, es-Seyyid Ahmet adında başka bir kişiyle nikâh akdi yapmıştır. Bunun üzerine ilk eşi Mehmed'in vasîsi olan es-Seyyid Şeyh Ebubekir Efendi, mahkemeye baş vurarak ikinci nikâhın iptalini talep etmiştir. Zemzem'in kendisi küçükken babasının velâyeten kendisini nikâhladığını inkâr etmesi üzerine vasî Ebubekir Efendi, iddiasını şahitler ile ispat etmiş ve nikâh-ı evvelin geçerliliğine (sıhhatine) ve nikâh-ı sâninin iptaline (battalatına) karar verilmiştir⁷². Hanefilere göre velî, velâyeti altındaki eksik ehliyetli(kâsır) veya ehliyetsizleri evlendirme yetkisine sahiptir. Velî, velâyeti altındaki şahısların rızasını almadan onları evlendirebilirdi. İslâm Hukukunda bu uygulamaya zorlayıcı velâyet (velâyet-i icbâr) denir⁷³. Hatta Hanbelîlere göre, eğer velî vasiyet etmişse, babanın naibi ve vekili olan vasî, tıpkı baba gibi kızı (bakire ise ya da dokuz yaşından küçük ise) evlendirme yetkisine sahiptir⁷⁴.

Vasîlerin görevi, çocukların rüşd derecesine ulaşmaları ile sona erer, mallar eksiksiz bir şekilde teslim edilirdi.⁷⁵ Bu nedenle vasîler, görevi süresince vesâyeti altındaki çocuklar adına ve yararına malları üzerinde yaptıkları tasarrufları (hem kendisi hem de çocuk adına vesâyeten açtığı davalarda karşı taraf yararına) mahkemede kaydettirmek durumundadırlar. Çünkü rüşd derecesine ulaşp malları üzerinde hukukî tasarruf hakkı elde eden birey, vasîsinin görev süresinde mal üzerinde yapmış olduğu tasarruflarda suiistimali olduğunu, mallarının kendisine teslim edilmediğini ya da eksik teslim edildiğini iddia edip vasîsini suçlayabilirdi. Böyle bir durumda suçlamaları red eden vasîlerin, yaptığı işlemleri delil ve şahitler vasıtasıyla ispat etmesi gerekiyordu⁷⁶.

⁷¹ AŞS, No:107/ s.119- b.1; No: 108/ s.2- b.2, s.8- b.2 (Yıldırım, b.10-s.63, b.18- s.76).

⁷² AŞS, No: 108/ s.41- b.2 (Yıldırım, b.62- s.143).

⁷³ Cin-Akgündüz, a.g.e., s. 76.

⁷⁴ Zuhaylî, a.g.e., C.10, s.232.

⁷⁵ Yazıcı, a.g.m., s.14.

⁷⁶ AŞS, No: 107/ s.167- b.1; AŞS, No: 125/ s.120- b.1 (Ekinci, h.162- s.232).

Vesâyet sisteminde vasîler, görevini hakkıyla yerine getiren, dürüst ve bu göreve layık kişiler arasından seçilirdi. Görevini suiistimal etme ve ihanet gibi durumlarda, yakınlık derecesi ne olursa olsun azledilerek yerine yeni bir vasî tayin edilirdi. 14 Haziran 1750 (9 Receb 1163)'de İbn-i Şeker mahallesinde vefat eden el-Hac Ahmet'in küçük kızı Aişe'ye amcasıoğlu (*ibn-i ammi*) el-Hac Abdurrahman vasî olarak tayin edilmişti. El-Hac Abdurrahman, çocuğa babasından intikal eden hisse-i şer'yyesini keyfi ve kendi çıkarları doğrultusunda harcayınca ("sağire-i mezbûrenin hisse-i şer'yyesini itlâf ve ekl itdiği..." mahkeme tarafından azledilmiş ve yerine Aişe'nin annesi Molla Ali kızı Fatıma vesâyete uygun görülmüştür⁷⁷. 13 Ekim 1781 (24 Şevval 1195) tarihinde mahkemeye intikal eden bir dava örneğinde ise vasî vesâyet görevini yürütecek yaşta olmaması (*vesâyet umûrını rü'yetde kâsire*) ve vesâyete ihanet etmesi (*hiyâneti zâhir olmağın*) gerekçesiyle azledilerek yerine vesâyet ehlinden olan yeni bir vasî tayin edilmiştir⁷⁸. Vesâyete ihanet eden ve görevini kötüye kullanan vasîlerin azledilerek yerine yenilerinin tayin edilmesi Fakihlerin ortak görüşüdür⁷⁹.

Vesâyet, vasînin görevinden kendi isteğiyle ferâgat etmesi ile de sona erer ve boşalan bu göreve mahkeme tarafından uygun bir kişi tayin edilirdi. 20 Eylül 1750 (18 Şevval 1163) tarihli bir vesâyet hüccetinde, Çukur Mahallesinde vefat eden Osman Beşe ibn Ömer Beşe'nin küçük kızı Fatıma'nın vasîsi olan dedesi Ömer Beşe kendi isteğiyle ferâgat etmiş ve ondan boşalan vesâyete mahkeme tarafından çocuğun annesi Cuma kızı Elife getirilmiştir⁸⁰. Vesâyet sisteminde mûsî, bilgi vermeden ve onayını almadan vasîyi azledebilirdi. Vasî de mûsî hayattayken musîye bilgi vermek kaydıyla vesayetten vazgeçebilirdi. Vasînin vesayeti kabul ettikten sonra haklı bir mazereti olmadan, mûsînin gıyabında veya onun ölümünden sonra vesâyeti tek taraflı feshetmesi uygun görülmemiştir. Ayrıca hâkim tarafından tayin edilen vasîler, hâkimin vekili kabul edildiğinden azli yine hâkim tarafından gerçekleştirilirdi ve bu vasîler, hâkime bilgi vermeden görevlerinden ayrılamazdı⁸¹.

Baba tarafından seçilen ya da hâkim tarafından atanan vasîler görevi başındayken vefat ettiklerinde, onlardan boşalan yere yeni kişiler getirilirdi⁸². 22 Mayıs 1752 (8 Receb 1165) tarihli vesâyet hüccetinde, Kurb-ı Kozanlı'da vefat eden İlbeğlü Topal Mehmed'in küçük oğlu

⁷⁷ AŞS, No: 107/ s.245- b.1.

⁷⁸ "... vesâyet uhdesinden gelüp dindâr ve müstakim olduğu zeyl-i rakîmde muharrerü'l-esâmî müslümîn haber vermeleriyle ... müceddeden vasî nasb ve ta'yîn edüp ol dahi vesâyete-i merkûmeyi kabul ve merâsimini edâya ta'ahhüd ve iltizâm etmeğın ...". AŞS, No: 131/ s.10- b.2 (Kubat, h.13- s.64).

⁷⁹ Zuhaylî, a.g.e., C.10, s. 243.

⁸⁰ "kendi hüsn-i rızâsıyla vesâyete-i mezbûreden fâriğ ve keff-i yed itmekle". AŞS, No: 107/ s.200- b.1.

⁸¹ Bardakoğlu, "Vesâyet", s.69.

⁸² Zuhaylî, a.g.e., C.10, s.243.

Hüseyin'in annesi ve vasîsi olan Halil kızı Rahime vefat edince, ondan boşalan vesâyete çocuğun amcası oğlu Abdulcelil bin Ali getirilmiştir⁸³. Çocuklara vasî tayin edilen kişilerin ölüm, azl veya ferâgat gibi nedenlerle görevleri sona erdiğinde, onların zimmetinde kalan mallar alınarak yerine atanan yeni vasîye devredilirdi⁸⁴.

Vasîlerin Yardımcı ve Denetçileri: Nâzırlar

Osmanlı Devleti tayin ettiği vasîlerin, çocuklara karşı görev ve sorumluluklarını layıkıyla yerine getirip getirmediğini denetlemekteydi. Bunu mûsî ya da hâkim tarafından tayin edilen ve nâzır adı verilen kişiler eliyle yapmaktaydı. Vasîde aranan güven ve ehliyet aynı şekilde nâzırda da aranmaktaydı⁸⁵.

Nâzırlar, korumaya muhtaç yetim ve kimsesiz çocukların bakım ve terbiyesini sağlamak, onların mallarını koruyup işletmek amacıyla tayin edilen vasîlere yardımcı ve denetçi olarak tayin ediliyordu. Nâzırlar; abi, amca, amcaoğlu, dayı gibi çocuğun akrabaları arasından tayin edildiği gibi⁸⁶, yakınlık derecesi belli olmayan akrabadan veya tamamen yabancı kişilerden tercih edilebilmekteydi⁸⁷. Bazen de kardeşlerden biri vasî olurken diğeri de nâzır tayin edilirdi⁸⁸. Bir vasî üzerine birden fazla nâzırın tayin edildiği de olmuştur. Bu bağlamda, İbrahimli köyünden vefat eden Çerkesoğlu Hüseyin'in verâseti, 4 Ekim 1752 (25 Zilkade 1165) yılında zevcesi Mustafa kızı Sultan ile küçük kızları Nesli, Aişe ve henüz doğmamış çocuğuna (haml-i mevkuf) taksim edilmiştir. Verâset taksiminden sonra Nesli ve Aişe'ye anneleri vasî tayin edilmiş; annenin talebiyle de kızlara günlük altışar akça nafaka bağlanmıştır. Yine aynı gün içerisinde çocukların vasîsi olan Sultan Hanım'a yardım için kızların dayısı es-Seyyid Ali ile müteveffâ Hüseyin'in akrabasından Bahri oğlu Dülükî Mehmed nâzır olarak atanmışlardır⁸⁹.

Babası vefat eden çocuklara annesi dışındaki kişiler vasî tayin edildiğinde anne, nâzır olarak görevlendirilebilirdi. 4 Mayıs 1762 (10 Şevval 1175) tarihli belgeye göre; Ayıntab'ın Cabi mahallesinde vefat eden Bostancı zade Mehmed Ağanın küçük oğlu Mehmed Emin'e ağabeyi Mustafa Ağa vasî-i muhtar olarak atnmış, annesi Hadice Hanım ise nâzır olarak tayin

⁸³ AŞS, No: 109/ s.128- b.3 (Karasakal, b.235- s.338).

⁸⁴ AŞS, No:107/ s.113- b.1; AŞS, No: 108/ s.84- b.1(Yıldırım, b.139- s.255).

⁸⁵ Gündüz, a.g.m., s.795; Kartal-Karaboğa, a.g.m., s. 1868.

⁸⁶ AŞS, No: 107/ s.200- b.1, b.2; AŞS, No: 132/ s.133- b.2, s.301- b.2.

⁸⁷ AŞS, No: 107/ s.129- b.1, s.256- b.1, b.2; AŞS, No: 109/ s.221- b.1(Karasakal, b.374- s.522); AŞS, No: 125/ s.56- b.1 (Ekinci, h.78- s.134).

⁸⁸ AŞS, No: 127/ s.186- b.1.

⁸⁹ AŞS, No: 109/ s.221- b.1 (Karasakal, b.374- s.522).

edilmiştir. Hadice Hanım, hidânesinde olan oğlu için nafaka talep etmiş ve günlük 8 akça nafaka bağlanmıştır⁹⁰.

Vasîlerde olduğu gibi nâzırlarda da görevini suiistimal eden kişiler azledilerek yerine yeni bir nâzır tayin edilirdi. Meselâ; Ayıntab'ın Amu Mahallesinde vefat eden Abacıoğlu el-Hac Mehmed'in küçük çocuklarının vasî-i muhtarı olan halaları Safiye'ye yardım etmesi için yabancidan Ahmet Beşe oğlu Ali nâzır olarak atanmıştır. Ancak bu kişinin yetimlere hainlik ettiğinin anlaşılması üzerine 13 Ocak 1751 (15 Safer 1164) tarihinde mahkemece azledilerek yerine çocukların akrabasından Ömer oğlu Ahmet nâzır tayin edilmiştir⁹¹.

Çocukların Bakım ve Terbiyesi Hakkı: Hidâne

Hidâne veya hadâne, “yan ve böğür” anlamına gelen “hadn” kelimesinden türeyip sözlükte, “bir şeyi yanına almak, çocuğu kucağına almak ve beslemek, bağra basmak” anlamlarına gelmektedir. İslâm Hukukunda ise; küçük çocukların korunup gözetilmesi, beslenme, terbiye ve eğitilmesi amacıyla hidâne hakkına sahip belirli kimselere verilen yetki ve görevlerdir⁹². Bu yetki ve görevleri üstlenen kişiye hâdîn (hâdine) denir⁹³.

İslâm Hukukunda doğumla birlikte çocuğun üzerinde üç çeşit velâyet tezahür eder. Birincisi; doğrudan çocuğun şahsıyla ilgili hakların kullanımıyla ilgili olan velâyet(baba-dede), ikincisi; çocuğun malî işlerinin yürütülmesine yönelik velâyet yani vesâyet (velî ya da hâkim tarafından seçilen kişiler), üçüncüsü ise; çocuğun beden ve ruhen sağlıklı bir şekilde yetiştirilmesi ve korunup gözetilerek terbiye edilmesine yönelik velâyet ki bu da hidânedir⁹⁴.

Velâyet ve hidâne çocuğun şahsıyla ilgili durumlar olduğundan, her iki kavram arasında yakın bir bağ vardır. Devam eden bir evlilikte çocuğun bakım ve terbiyesi anne ve baba tarafından müşterek yürütüldüğünden, hidânenin kime ait olduğu üzerinde pek durulmaz. Ancak evliliğin sona ermesi (özellikle boşanma) durumunda velâyet ve hidâne birbirinden ayrılarak, hidâne hakkı konusu önem kazanır. Küçük çocuğun bakım ve terbiyesinde baba ve

⁹⁰ AŞS, No: 125/ s.111- b.2 (Ekinci, h.153- s.221).

⁹¹ AŞS, No: 107/ s.129- b.1.

⁹² Ali Bardakoğlu, “Hidâne”, *DİA*, C.17, İstanbul 1998, s.467; Zuhaylî, a.g.e., C.10, s. 47.

⁹³ Bardakoğlu, “Hidâne”, s.467; Aydın, a.g.e., s.299.

⁹⁴ Bardakoğlu, “Hidâne”, s.467.

diğer akrabalarından önce anne geldiğinden, hidâne hakkı öncelikle anneye verilmiştir⁹⁵. Babası vefat eden bir çocuğun baba veya mahkeme tarafından tayin edilen vasîsi eğer annesi değil ise anne bu vasî üzerine nâzır olarak tayin edilir ve aynı zamanda hidâne hakkı da anneye verilirdi. Anne, çocuk için nafaka talebinde bulunabilirdi⁹⁶. Hâdinenin hidânesi altında olan çocuk için talep ettiği nafaka, çocuğun malı varsa oradan yok ise babasının malından ödenmek üzere verilirdi⁹⁷.

Annenin ölümü veya hidânenin verilmesini engelleyici durumlar karşısında hidâne hakkı anne tarafından kadınlara geçer ve ilk sırayı anneanne alırdı⁹⁸. Osmanlı Devleti de bu hususta İslâm Hukuku esaslarına riayet etmiş ve annesi vefat eden çocuk anneannenin hidânesine verilmiştir. Bunu sicillere yansıyan belgelerde de görmek mümkündür⁹⁹. Hâdine, hidânesi altında bulunan çocuk için talep ettiği nafaka ödenmediği durumda hidâneyi bırakmak hususunda serbesttir. 17 Temmuz 1762 (25 Zilhicce 1175) tarihli mahkeme kaydı bu hususa güzel bir örnek teşkil etmektedir. Kayda göre, annesi vefat eden tahminen bir yaşında olan Mustafa'nın hidâne hakkı anneanesi Abdullah kızı Şehbaz'da olmasına rağmen, Şehbaz Hanım nafaka ve kisve bahâ takdir olunmadığı için hidâneyi kabul etmemiştir. Bunun üzerine çocuğun babaanesi Ali kızı Hadice Hatun: "*ben bilâ nafaka meccânen infâk ve terbiyeye razı oldum cânib-i şer'den izn virilmek matlubumdur*" diyerek hidâneyi nafakasız kabul etmiş ve çocuk babaanneye teslim edilmiştir¹⁰⁰. Anneanneden sonra hidâne hakkına dair bazı farklı görüşler olsa da (teyzeye verilmesi gibi) burada hidâne hakkı babaanneye verilmiştir¹⁰¹.

Tebenni (Evlat edinme) ve Lakit(Buluntu Çocuk)

⁹⁵ Bardakoğlu, "Hidâne", s. 467; Aydın, a.g.e., s.299. AŞS, No: 135/ s.14- b.1(Bilici, h.26- s.60); AŞS, No: 125/ s.16- b.1 (Ekinci, h. 27- s.70).

⁹⁶ "... sulbi sağır oğlu Mehmed Emine vasî-i muhtar olan kebir karındaşı Mustafa Ağa üzerine bir nâzır nasbı dahi lâzım olmağla sağır-i mezbûrun validesi râfi'ete hâze'l-kitâb Hadice bint-i Ebubekir Ağa nezârete evlâ ve ecrâ nezâreti sağır-i mezbûr hakkında infâ' olduğu zâhir olmağla ... mezbûre Hadiceyi nâzır nasb ve ta'yin idüb ol dahi kabûl ve edâ-yı merasime ba'de't-ta'ahhüdü'l- iltizâm meclis-i şer'de takrîr-i kelâm idüb hâlâ sağır-i mezbûr hicr-i hidânemde olmağın cânib-i şer'den kadr-ı ma'rûf nafaka ve kisve behâ farz ve takdîri matlubumdur..." AŞS, No: 125/ s.111- b.2 (Ekinci, h.153- s.221).

⁹⁷ AŞS, No: 127/ s.184- b.2; AŞS, No: 132/ s.136- b.2, s.164- s.2.

⁹⁸ Bardakoğlu, "Hidâne", s.467-468; Zuhaylî, a.g.e., C.10, s.49-50. Hidâne hakkına sahip kişilerde aranan nitelikler için ayrıca bk. İrem Karakoç, "Bir İslâm Hukuk Müessesesi Olan Hidâne Hakkının ve Osmanlı Aile Hukuku'nda Uygulanışının İzmir Şer'iyeye Sicillerinde Yer Alan Bir Karar Örneği Üzerinden İncelenmesi", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* C. XIX, Yıl 2015, Sayı 3, s. 162-166.

⁹⁹ "...Askalan nam hatun meclis-i şer'de damadı Mustafanın mahzarında takrîr idüb kızım müteveffîye Fatımadan mütevellide Mustafa fîrâşından hasıl Ümmühani nam sagire halâ hicr-i hidâne ve taht-i terbiyemde olub ..." AŞS, No: 132/ s.164- b.2.

¹⁰⁰ AŞS, No: 125/ s.216- b.3 (Ekinci, h.322- s.398).

¹⁰¹ Bardakoğlu, "Hidâne", s.468; Zuhaylî, a.g.e., C.10, s.50-51.

Osmanlı Devleti'nde kimsesiz ve korumaya muhtaç çocukların bakım ve gözetimi ile ilgili hukukî koruma tasarruflardan biri de evlat edinmedir. Çok eski dönemlerden beri bir gelenek halini de almış olan evlat edinme; bir kimsenin, nesebi belli olan veya nesebi belli olmayan başkasına ait çocuğu kendi çocuğu olarak kabul etmesidir. *Tebennî* Arapçada, “oğul” anlamındaki “ibn” kelimesinden türeyen ve “oğul edinme” anlamında kullanılan bir terimdir¹⁰².

İslâmiyet öncesi Türklerde ve Cahiliye dönemi Araplarında yaygın olan evlatlık müessesesi, İslâmiyet'in ilk dönemlerinde de bir süre devam etmiş ancak, nazil olan Ahzâb Sûresi'nin 4. Ayeti gereği (Allah evlatlıklarınızı oğullarınız olarak tanımadı.) bu müessesese kaldırılmıştır¹⁰³. İslâm hukukunda evlat edinmenin yasaklanmasının tabii bir sonucu olarak evlatlığın nesebi evlat edinene bağlanmaz, aralarında mahremiyet oluşmaz ve mirasçılık ilişkisi doğmaz. Nitekim Hz. Peygamberin evlatlığı Zeyd bin Harise'nin boşadığı eşi Zeyneb ile evlenmesi, evlatlık müessesesinin bütün sonuçlarıyla geçerliliğini yitirdiğini göstermektedir¹⁰⁴.

Evlatlık müessesesinin kaldırılması, yetim, kimsesiz ve korumaya muhtaç çocukların ortada bırakıldığı ve ihmal edildiği anlamına gelmemektedir. Bu çocukların bakım ve gözetimi için alternatif müesseseler oluşturulmuştur. Osmanlı Devleti, evlatlık müessesesini İslâm Hukukuna ters düşmeyecek şekilde yeniden düzenlemiş ve koruyucu aile tarzını geliştirmiştir¹⁰⁵. Bu yöntem ile korumaya muhtaç ve kimsesiz çocuklar evlat edinme yöntemi ile koruma altına alınmıştır. Çocukların evlat edinme yöntemi ile korunmaya alınmaları sicillere: “*nâm sagîri/ sagîreyi li ecli't-tebennî ahz ve imsâk eyledim ...*”¹⁰⁶ şeklinde yansımıştır.

Ayıntâb Şer'iyeye Sicilleri'ne yansıyan tebennî kayıtlarında genellikle akrabadan olan çocukların evlat edinildiği görülmektedir. Tebennî yoluyla koruma altına alınan çocuklara ihtiyaçlarının karşılanması için nafaka bağlanmaktadır¹⁰⁷. Bunun yanında nesebi belli (anne veya babası vefat etmiş ya da fakirlik nedeniyle) yabancı çocuklar da evlatlık alınabilmekteydi. Çocuğun nesebinin belli olduğu, çocuğun babasının adı ile zikredilmesinden anlaşılmaktadır¹⁰⁸.

¹⁰² Mehmet Akif Aydın, “Evlat Edinme”, *DİA*, C.11, İstanbul 1995, s.528; Kartal-Karaboğa, *a.g.m.*, s.1869,1870.

¹⁰³ Aydın, “Evlat Edinme”, s.528; Yazıcı, *a.g.m.*, s.14.

¹⁰⁴ Aydın, “Evlat Edinme”, s.528.

¹⁰⁵ Yazıcı, *a.g.m.*, s.14.

¹⁰⁶ AŞS, No: 109/ s.80- b.2(Karasakal, b. 153, s.241); AŞS, No: 131/ s.45- b.1 (Kubat, h.86- s.143).

¹⁰⁷ “... akrabamdan işbu Aişe binti Ali nâm sagîre li-ecli't-tebennî ahz ve imsâk eyledim nafaka ve kisve behâya muhtac olmağla külli yevm altı akçe nafaka ve kisve behâ karz ve takdîr olundığı kayd şod ...” AŞS,No: 125/ s.235- b.2 (Ekinci, h.348- s.424).

¹⁰⁸ “... Kurubudakoğlu Ali'nin sağîr oğulları İbrahim ve Mehmed Ali'yi vâlideleri Ayşe rızâsıyla li-ecli't-tebennî ahz-ı imsâk etmekle ...” AŞS, No: 131/ s.45- b.2(Kubat, Hüküm 86, s.143); “... li ecli't-tebennî ahz ve imsâk eylediğim Hatice binti Hüseyin nâm sagîreye ...” AŞS, No: 109/ s.80- b.2(Karasakal, b.153, s.241).

Bu çocukların masrafları eğer kendi malları varsa ondan karşılanırdı. Tebennîyi yapan kişi nafaka masraflarını çocuk rüşte ulaştığında ailesinden ya da çocuktan geri almak üzere mahkemeden izin alarak kendi malından karşılayabilirdi¹⁰⁹.

Osmanlı Devleti'nde sadece nesebi belli olan çocuklar değil nesebi belli olmayan kimsesiz çocuklar da evlat edinme suretiyle koruma altına alınıyorlardı. Bu durumda olan çocuklar İslâm Hukukunda *lakît* olarak geçmektedir. *Lakît* sözlükte, “bulunan şey”, “yerden alınan şey” anlamına gelirken; fıkhîta, bakımını sağlamaya gücünün yetmeyeceği düşüncesiyle ya da kendisinden şüphe edilerek itham altında kalmaktan veya zina suçlamasından kurtulmak için veyahut, başka bir sebep dolayısıyla terk edilmiş kimsesiz çocuğa *lakît* denmektedir. Lakîti bulan kişiye ise *mültakît* denir¹¹⁰.

Ailesi tarafından bir sebeple terkedilmiş veya kaybolmuş olan bir çocuğun koruma altına alınarak içinde bulunduğu durumdan kurtarılması bir insanlık görevidir. Hanefilere göre böyle bir çocuğu alıp korumak mendûb olup, en faziletli amellerden birisidir. Çünkü insan böylece bir canın hayatta kalmasını sağlamış olmaktadır¹¹¹.

Lakît, hürriyet açısından hürdür ve bunu değiştirecek kölelik gibi arızî bir durum olmadığı sürece bu böyledir. Dinî bakımından ise; lakîtin Müslüman mı zimmî mi olduğu, bulan kişi ve bulunduğu yere göre değerlendirilirdi. Lakît, Darülslâm bir ülkede Müslümanların bulunduğu bir diyarda bulunmuşsa Müslüman kabul edilirdi. Lakît, gayrimüslimlere ait bir kilise veya havrada veyahut da hiçbir Müslümanın bulunmadığı bir beldede bulunursa ancak zimmî kabul edilirdi¹¹².

Lakîti bulan kişi çocuğun bakım ve gözetimi hususunda başkalarından önceliklidir. Mültakit isterse nafaka talep etmeden onun terbiye ve masraflarını teberru (hayır, sadaka) olarak kendi üzerine alabilirdi. Kendisi beslemek istemeyip, masrafları devlet bütçesinden karşılanmak üzere başka birine vermek isterse bunu mahkemeye bildirmek zorundadır. Mültakît, çocuğun nafaka ihtiyacını çocuk üzerinde bir mal varsa ondan karşılar; yok ise, nafaka bu tür işler için tahsis edilmiş vakıflardan, o da yoksa devlet hazinesinden karşılanırdı. Lakîti bulan kişi, nafaka masraflarını kendi malından karşılayacaksa bunu mahkemeye bildirmek durumundadır. Böylece çocuk rüşte ulaştığında masrafları ondan geri isteme hakkını elde

¹⁰⁹ AŞS, No: 131/ s.45- b.2 (Kubat, h.86- s.143); AŞS, No: 109/ s.80- b.2(Karasakal, b.153- s.241).

¹¹⁰ Saffet Köse, “Lakît”, *DİA*, C.27, Ankara 2003, s.68; Vehbe Zuhaylî, a.g.e., C.7, s.251; Kartal- Karaboğa, a.g.m., s. 1870.

¹¹¹ Zuhaylî, a.g.e., C.7, s. 251.

¹¹² Zuhaylî, a.g.e., C.7, s.252,253.

ederdi. Aksi durumda yaptığı masrafları geri isteme hakkını kaybeder ve harcamalar teberru olurdu¹¹³.

Çalışmayı meydana getiren Ayıntâb Sicillerinde tespit edilen beş tebennî kaydından biri lakîr durumda olan çocuğun evlat edinilmesine dairdir. 1175 (Mart 1762) Ramazan ayının son günü mahkemeye intikal eden kayda göre; Kürkciyan Mahallesinden olan Osman kızı Emine, mahkemeye gelerek “... işbu tahminen iki yaşında Mehmed nam sagîri Handaniye Câmî ‘-i şerîfenden li-ecli ‘t-tebennî ahz ve imsak eyledim ...” diyerek câmide bulduğu çocuğu evlat edindiğini mahkemeye bildirmiştir. Daha sonra bu çocuğun nafaka ihtiyacını karşılamak için şer‘î açıdan yetecek miktarda nafaka talebinde bulunmuştur. Zamanı geldiğinde çocuktan geri almak üzere Emine Hanıma nafaka için kendi malından masraf yapmasına izin verilerek lakîr çocuğa, günlük dört akça nafaka ve kisve bahâ takdir edilmiştir¹¹⁴.

Atama Nedeni ve Yakınlık Derecesine Göre Tayin Edilen Vasîler

İslâm Hukukunda akit yolu ile ele alınan vesâyet, hukukçuların ortak görüşüne göre icab ve kabul ile kurulurdu¹¹⁵. Bu nedenle vasî tayin edilecek kişinin çocuğa yakınlık derecesi ne olursa olsun, kendisine teklif edilen vesâyet görevini herhangi bir dayatma olmaksızın kendi isteğiyle kabul etmesi ve sorumluluklarını hakkıyla yerine getireceğini taahhüt etmesi gerekiyordu. Aksi takdirde isteksiz bir vesâyet çocuk için olumsuz sonuçlar doğurabilirdi. Ayıntâb Şer‘iyye Sicilleri’ne kayıtlı vasî belgelerinde geçen: “... babaları müteveffâ-yı merkumdan intikal iden mallarının hıfz ve emvallerinin zabtıçün kibel-i şer‘den bir vasî nasb ve ta‘yîn olunmak lazım ve mühim olmağın sagiran-ı mezbûrânın valideleri bâ‘isete haze‘l-kitab Emine bint-i Hüseyin nam hatun üzerlerine vasî nasb ve ta‘yîn olundukda ol dahi vesayet-i merkûmeyi kabul ve hidemât-ı lazımesin edâya müte‘ahhide olduktan sonra ...” bu ifadeler, vasî tayinlerinin icab ve kabul esasına göre gerçekleştirildiğini göstermektedir¹¹⁶.

Çalışmanın sınırını oluşturan defterlerde vasî tayini, azl, feragat, ölüm ve nafaka hüccetleri ile vasîlerin muhatap oldukları miras, mülkiyet, alım, satım, borç vb. dava örnekleri incelenmiştir. Bu incelemeler sonucunda tespit edilen vasîler ve bu vasîlerin atama nedenleriyle vasîlerin çocuklara yakınlık dereceleri tasnif edilerek aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

¹¹³ Köse, “Lakîr”, s.69; Zuhaylî, a.g.e., C.7, s.252.

¹¹⁴ “... külli yevm dört akçe nafaka ve kisve behâ farz ve takdir idiüb istidâneye ve harc-ı sarfa ve lede‘l-hacete min lehu‘l-ahz ve‘t-taleb üzerine rucû‘a mezbûre Emineye izn virildiğine mâ vaka‘ bi‘t-taleb ketb olundu ” AŞS, No: 125/ s.100- b.2) İkinci, hüküm 139, s. 205.

¹¹⁵ Bardakoğlu, “Vesâyet”, s.67; Zuhaylî, a.g.e., C.10, s.233.

¹¹⁶ AŞS, No: 127/ s.153a- b.2.

Tablo: Vasîler, vasîlerin atama nedenleri ve çocuklara yakınlık dereceleri (Gaziantep Şer'iyeye sicilleri 1750-1806)

Vasîler	Babanın vefatı ile	Annenin vefatı ile	Toplam	Toplam Oran
Anne	118	-	118	%45,0381679
Baba	-	9	9	%3,4351145
Erkek Kardeş	23	1	24	%9,16030534
Kız Kardeş	1	1	2	%0,76335877
Dedeler	11	3	14	%5,34351145
Neneler	13	3	16	%6,10687023
Amca	28	-	28	%10,6870229
Dayı	6	1	7	%2,67175573
Hala	5	3	8	%3,05343511
Amca oğlu	6	-	6	%2,29007634
Üvey Baba	1	3	4	%1,52671756
Akraba	10	-	10	%3,81679389
Yabancı	13	3	16	%6,10687023
Toplam	235	27	262	
Oran	%89,6946565	%10,3053435		%100

Yukarıdaki tabloya göre, ebeveynlerinden birini ya da her ikisini kaybeden çocuklar için tayin edilen 262 vasîden 8 tanesi mevcut vasînin azl, ölüm veya ferâgati ile atanmıştır. Bu vasîlerden 235 (%89,694) tanesi babanın vefatı ile; 27 (%10,305) tanesi ise annenin vefatı ile tayin edilmiştir. Vasîlerin çocukların yakınlık derecesine göre dağılım oranına baktığımızda ilk sırayı %45,038 oranla anne (118 kişi) almaktadır. Eğer baba hayatta iken çocukları için seçmiş olduğu bir vasî yoksa, babanın vefatından sonra geride kalan çocuklar için mahkemece bir vasî tayin edilirdi ki burada daha çok potansiyel vasî olarak anne tercih edilmekteydi. Babanın vefatı dolayısıyla atanan 235 vasîden 118'inin anne olması bu iddiayı doğrulamaktadır.

Babası vefat eden çocuk için her zaman anne vasî olarak seçilmeyebilirdi. Hayatta olmasına rağmen annenin tercih edilmeyip çocuğun yakın akrabalarından veya akrabalık bağı olmayan vesâyet ehli kişilerden vasî olarak tayin edilenler, sicillerdeki miras kayıtlarından da

tespit edilebilmektedir¹¹⁷. Anne dışında tayin edilen 117 vasiden 27'si anne hayatta olmasına rağmen seçilmişlerdir. Bunlardan birinde anne, vasî olan ağabey üzerine nâzır olarak tayin edilmiştir¹¹⁸. Eğer anne de vefat etmiş ise çocuğun en yakılarından başlamak üzere akrabaları arasından veya tamamen yabancı kişilerden vesâyete en uygun kişi vasî olarak tayin edilirdi¹¹⁹.

Ebeveynlerinden birini ya da her ikisini kaybeden çocuklara tayin edilen vasîler arasında, anneden sonra ikinci sırayı 28 (%10,687) kişi ile amca, üçüncü sırayı ise 24 (%9,160) kişi ile kardeşler (ikisi kız kardeş) almaktadır. Vasî tayin edilen kardeşlerden üçü li-üm (anne bir baba ayrı) ve biri ise il-eb (baba bir anne ayrı) kardeştir¹²⁰. Bu durum, anne ve babanın ikinci evliliklerinden olan ve vesâyet şartlarını taşıyan üvey kardeşlerin de vasî olarak tercih edildiklerini göstermektedir.

Tayin edilen vasîler arasında dördüncü sırayı ise 16 kişi (%6,106) ile neneler (*cedde*) almaktadır. Baba veya annesini kaybeden çocuklara nenelerin vasi tayin edilmesinde çocuğun hidâne hakkı da etkili olmaktadır. Çünkü potansiyel vasî ve hâdine olan anne vefat etmiş ya da hidâne için uygun değil ise hâdinelik önce anne tarafından neneye, anneanneden sonra ise tercihen babaanneye geçirdi¹²¹. Neneler içinde ikisinin anneanne, ikisinin babaanne olduğu belli olurken, geri kalan 12 kişi ile ilgili kayıtlarda anne ya da babanın annesi olduklarına dair bir bilgi verilmeyip sadece *cedde* ifadesi kullanılmıştır.

Nenenin yanı sıra dedeler de vasî olarak tayin edilmiştir. Toplamda 14 olan bu vasî dedelerin baba ya da anne tarafından dede olduklarını tespit etmek daha kolaydır. Belgelere kişiler babalarının isimleriyle kaydedildiklerinden, bir çocuğa vasî atanan dedenin kim tarafından olduğu tespit edilebilmektedir¹²². Tespit edilen 14 vasî dedenin yedisi anne tarafından, diğer yedisi ise baba tarafından dededir.

Babası veya annesi vefat eden çocuklar için tayin edilen vasîler arasında, oran olarak yine dördüncü sırada 16 kişi (%6,106) ile çocuklara akrabalığı veya yakınlığı belli olmayan kişiler yer almaktadır. Kayıtlarda bazen bu kişilerle ilgili “*mahalle-i mezbûre ahalisinden el-Hac Mehmed Efendi ...*” veya “*... Dergezinli es-Seyyid el-Hac Mehmed ...*” gibi vasîsi

¹¹⁷ AŞS, No: 107/ s.71- b.3, s.214- b.2.

¹¹⁸ AŞS, No: 125/ s.111- b.2 (Ekinci, h.153- s.220).

¹¹⁹ AŞS, No: 131/ s.41- b.2 (Kubat, h.79, s.135).

¹²⁰ AŞS, No: 131/ s.10- b.2, s.35- b.2 (Kubat, h.13- s.64, h.60- s.119); AŞS, No: 107/ s.233-b.2; AŞS, No: 127/s.186- b.1.

¹²¹ Bardakoğlu, “Hidâne”, s. 468-468; Zuhayli, a.g.e. C. 10, s.49-50-51.

¹²² AŞS, No: 132/ s.181- b.1, s.299- b.1.

oldukları çocuklarla aynı yerden olduklarına dair bilgiler verilmektedir¹²³. Eğer çocuk ile vasî arasında bir akrabalık bağı var ise bunlar “*akrabasından*” şeklinde belirtilmiştir¹²⁴. Nitekim tespit edilen vasîlerden 10 kişi (%3,816), yakınlık derecesi belli olmayan akraba kategorisinde değerlendirilmiştir. İster akrabadan olsun ister yabancından olsun tayin edilen kişilerin, vesâyete uygun kişiler arasından seçilmesine dikkat edilirdi¹²⁵. Ayrıca seçilen bu vasîler arasında da kadın erkek ayrımı yapılmazdı. Yabancı vasîlerden 12’si erkek olurken, 3’ü ise kadındır. Akrabalardan ise tayin edilen vasîlerin 9’u erkek 1’i kadındır.

Annesi vefat eden çocuklar için ise ilk olarak çocuğun velisi durumunda olan babaya öncelik verilirdi. Annenin vefatı ile tayin edilen 27 vasîden 9’u (%3,435) baba olarak kayda geçmiştir. Babanın hayatta olmasına rağmen annesi vefat eden çocuğa, baba dışında vesâyete uygun kişiler vasî olarak atanabilirdi. Geri kalan 18 vasîden ikisinde babanın sağ olduğu¹²⁶, ikisinde vefat ettiği¹²⁷ anlaşılırken geri kalan 14 vasî tayininde babanın sağ veya ölmüş olduğuna dair bir bilgiye rastlanmamıştır.

Tespit edilen vasîlerden dört tanesi üvey babadır. Bunlardan birinde Mehmed oğlu Ebuderda’nın ölümüyle geride kalan küçük oğlu Ahmet’e babasından intikal eden malının korunması ve işletilmesi için *babalığı* (üvey babası) vasî olarak tayin edilmiştir¹²⁸. Diğer üç kayıta ise annenin vefatı ile üvey babalar vasî olarak tayin edilmiştir. Bunlardan ikisinde öz babanın daha önce vefat ettiği anlaşılırken birinde babanın sağ ya da ölmüş olduğuna dair bir ifade bulunmamaktadır¹²⁹.

Osmanlı Devleti, vesâyet kurumu kapsamında sadece Müslüman çocukları değil gayrimüslim çocukları da koruyup gözetmeye özen göstermiştir. Ebeveynleri vefat eden çocuklara hâkim tarafından vasîler tayin edilmiş ve çocuklarla ilgili çeşitli davalar görülmüştür¹³⁰. 262 vasî içinde 11 tane Gayrimüslim vasî tespit edilmiştir.

Çalışmanın sınırını oluşturan kayıtlarda yapılan incelemelerde vasîlerin sadece hâkim tarafından atanmadığı ve ebeveynlerin de ölmeden önce vasî seçtikleri görülmektedir. Bu

¹²³ AŞS, No: 108/ s.32- b.1 (Yıldırım, b.52- s.125.); No: 127/ s.176- b.2.

¹²⁴ AŞS, No: 125/ s.19- b.1 (Ekinci, h.34,35- s.77, h.53- s.97).

¹²⁵ *Vesâyet uhdesinden gelüb dindar ve müstakîm olub...*” Kubat, h.13- s.64.

¹²⁶ AŞS, No: 108/ s.79- b.1 (Yıldırım, b.128- s.241); No: 135/ s.34- b.1 (Bilici, h.66,67- s.114).

¹²⁷ AŞS, No: 107/ s.247- b.2; AŞS, 135/s.39-b.1 (Bilici, h.73-74 s.120-122).

¹²⁸ AŞS, No: 108/ s.83- b.3 (Yıldırım, b.138 s.254).

¹²⁹ AŞS, No: 108/ s.62- b.1- s.79-b.1 (Yıldırım, b.97- s.200, b.128- s.241); AŞS, No: 135/ s.34- b.1 (Bilici, h.66, 67- s.114).

¹³⁰ AŞS, No: 119/ s.240-b.1; AŞS, No: 132/ s.366- b.1; AŞS, No: 137/ s.121- b.1, s.121- b.2 (Acioğlu, b.173- s.247, b.174- s.248).

şekilde atanan vasîler, kayıtlarda “vasî-i muhtar” şeklinde ifade edilmektedirler¹³¹. Tespit edilen 262 vasîden 6 tanesi vasî-i muhtardır. Bunlardan beşi (bir anne, bir amca, bir hala, bir yabancı, bir ağabey) baba tarafından seçilirken biri (yabancı) anne tarafından seçilmiştir.

Sonuç

Osmanlı Devleti aileye ve ailenin varlık sebebi olan çocuğa büyük önem vermiştir. Bu husus Osmanlı Devletinde aile üzerine yapılan birçok çalışmayla da tescil edilmiştir. Korumaya muhtaç çocuklar ve vesâyet kurumuna dair Ayıntab şer’iyye siciline yansıyan belgeler değerlendirildiğinde de benzer şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Ebeveynlerinden biri veya her ikisi vefat eden veya boşanan ya da çeşitli nedenlerle terkedilen çocuklar, zorlu hayat şartlarında kaderine terkedilmemişlerdir. Osmanlı Ayıntabında devlet, korunmaya muhtaç bu çocukları, vesâyet kurumu vasıtasıyla himâyesi altına almıştır. Çocukların bakımı, terbiyesi, gerektiğinde evlendirilmesi ve çocuklara ebeveynlerinden intikal eden mal varlıklarının muhafaza edilip işletilmesi için vasîler tayin edilmiştir.

Vasîler çocukların daha çok malî işleriyle ilgilenirken; çocuğun bakım ve terbiye edilmesi gibi gereksinimleri ise hâdinelere bırakılmıştır. Vesâyetle iç içe bir kurum olan hidânedede öncelik anneye verilmiştir. Böylece küçük çocuğun anne şefkati ve merhameti ile büyümesi amaçlanmıştır. Ayrıca anne ve babası ölen veya ailesinin fakirlik nedeniyle bakamadığı çocuklar ile terkedilmiş kimsesiz çocuklar (lakîd) da evlat edinme (tebennî) yöntemi ile koruma altına alınmışlardır. Gerektiğinde, muayyen miktarlarda nafaka bağlanarak çocukların ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır.

Ayıntab kadı sicillerindeki belgelerden tespit edildiği üzere devlet, aileden, akrabadan veya yabancından olsun tayin edilen vasîlerin güvenilir, uygun kimselerden olmasına dikkat etmiştir. Sadece vasîyi tayin etmekle yetinilmemiş, nâzır denilen görevliler de atanarak, vesâyet kurumunun kontrol ve denetimi sağlanmıştır. Görevini bırakmak zorunda kalan, vefat eden veya görevini suiistimalden dolayı azledilen vasîlerin yerine yenileri atanmıştır.

XVIII. Yüzyılın ikinci yarısında, vasilik sisteminin Ayıntabdaki uygulamalarına dair şer’iyye sicili belgelerinden vesâyet kurumuna dair de önemli bilgiler elde edilmiştir. Vesâyet kurumu sayesinde devlet, yetim kalmış veya terkedilmiş kimsesiz çocukların sosyal ve

¹³¹ AŞS, No: 107/ s.105- b.2, s.222- b.1.

ekonomik güvenliğini üstlenerek, onları maddi ve manevî açıdan koruma altına almıştır. Böylece koruma ve gözetim altına alınan bu çocukların, sağlıklı bir şekilde yetiştirilip topluma kazandırılması amaçlanmıştır. Vesâyet kurumu ve bu kurumun işleyişine dair Ayıntabdaki uygulamalar, hiç kuşkusuz Osmanlı Devleti'nin aile müessesesine verdiği önemin bir tezahürü olarak ortaya çıkmıştır.

KAYNAKÇA

Ayıntâb Şer'iyeye Sicilleri, No: 107, 108, 109, 119, 125, 127, 131, 132, 135, 137.

ACIOĞLU, Serpil, *137 Numaralı Ayntâb Şer'iyeye Sicilinin (H.1216-1220/ M.1801-1806) Transripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi S.B.E., Gaziantep 2012.

AYDIN, Mehmet Akif, "Evlat Edinme", *DİA*, C.11, İstanbul 1995, ss.527-529.

_____, *Türk Hukuk Tarihi*, Beta Yayınları, İstanbul 2010.

_____, *Osmanlı Aile Hukuku*, Klasik Yayınları, İstanbul 2020.

BARDAKOĞLU, Ali, "Hidâne", *DİA*, C.17, İstanbul 1998, ss.467-471.

_____, "Vesâyet", *DİA*, C.43, İstanbul 2013, ss.66-70.

BİLİCİ, Abdullah, *135 Numaralı Ayntab Şer'iyeye Sicili'nin Transripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H.1205-1207/ M.1790-1792. S.1-204)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi S.B.E., Gaziantep 2018.

CİN, Halil-AKGÜNDÜZ, Ahmet, *Türk Hukuk Tarihi 2*, Timaş Yayınları, İstanbul 1990.

EKİNCİ, Makbule, *1761-1762 Tarihleri Arasında Ayntab'da Sosyal, Siyasî ve İktisadî Yapı (125 Numaralı Gaziantep Şer'iyeye Sicili Metin Transripsiyonu ve Değerlendirmesi)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi S.B.E., Gaziantep 2015.

GÜNDÜZ, Ahmet, “Osmanlı’da Kimsesiz Çocukların Himaye ve Korunması: Antakya Örneği (1860-1900)”, *Geçmişten Günümüze Şehir ve Çocuk 2*, Kültür Yayınları, Samsun 2016, ss.789-796.

HÖKELEKLİ, Hayati, “Çocuk”, *DİA*, C.8, İstanbul 1993, ss.355-358.

KARAKOÇ, İrem, “Bir İslâm Hukuk Müessesesi Olan Hidâne Hakkının ve Osmanlı Aile Hukuku’nda Uygulanışının İzmir Şer’iyye Sicillerinde Yer Alan Bir Karar Örneği Üzerinden İncelenmesi”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.XIX, Sayı.3, Yıl 2015, ss.151-206.

KARASAKAL, Mehmet, *109 Numaralı Ayntab Şer’iyye Sicili’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (H.1165/M.1752)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi S.B.E., Gaziantep 2010.

KAREL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, C.6, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011.

KARTAL, Mine - KARABOĞA, Durmuş Volkan, “Osmanlı Devleti’nde Korunmaya Muhtaç Çocukların Karşılaştıkları Problemlerin Osmanlı Hukuku Bağlamında Analizi (XVIII. Yüzyıl Ayntab Örneği)”, *History Studies International Journal of History*, C.13, S.6, Yıl 2021, s. 1853-1877.

KAZICI, Ziya, *Osmanlı’da Toplum Yapısı*, Bilge Yayınları, İstanbul 2003.

KUBAT, Kemal, *131 Numaralı Ayntab Şer’iyye Sicili’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H.1182-1195/ M.1768-1780, S.1-96)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi S.B.E., Gaziantep 2012.

KÖSE, Saffet, “Lakî”, *DİA*, C.27, Ankara 2003, ss.68-69.

TOPAL, Şevket, “Korumaya Muhtaç Çocukların Bakımı ve Gözetimi Açısından İslâm Hukukunda Velâyet ve Vesâyet Yetkisi”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C.6, S.2, Elektronik Yayın 2006, ss.249-273.

YAZICI, Nesimi, “Osmanlılarda Yetimlerin Korunması Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *AÜİFD*, C.48, S.1, Ankara 2007, ss.1-46.

YILDIRIM, Fuat, *108 Numaralı Gaziantep Şer’iyye Sicili H.1164-1165 (M.1750-1752)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi S.B.E., Elazığ 1995.

ZUHAYLÎ, Vehbe, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, C.7, C.10, Risale Yayınları, İstanbul 2018.